

Foreningsvedtekter og sivilsamfunn. Historiske og rettslige perspektiver på en normativ praksis.

Workshop onsdag 28 september 2022 kl 11:30–16:00, Rettshistorisk samling, 1. et. Domus Bibliotheca

Marius Kjølstad, 'Selskab' mellom makro- og mikronivå: Gjenspeiles naturrettens selskapsforståelse i foreningsvedtekter rundt 1800?

Foreninger ble rundt 1800 betegnet som "Selskaber". I naturrettslitteraturen var "Selskab" på denne tiden et generelt konsept som omfattet en rekke høyst uensartede sosiale sammenslutninger - ekteskapet, familien, handelsforetak og staten kunne være eksempler på ulike typer "Selskaber". I presentasjonen diskuteres hvorvidt naturrettens generelle forståelse av hva som kjennetegnet et selskap kan ha påvirket utformingen av norske foreningsvedtekter rundt 1800. Dette gjøres ved å utlede sentrale karakteristika og terminologi fra naturretten og å undersøke hvorvidt disse gjenfinnes i utvalgte vedtekter. Presentasjonen tar slik for det første sikte på å kaste lys over sjangertrekk ved foreningsvedtektene. For det andre tar den sikte på å gi et eksempel på en form for praktisk orientert begrephistorie, ved å undersøke forholdet mellom selskapsforståelser på mikro- og makronivå.

Marthe Hommerstad, Deltakelse og formuleringskompetanse – de første skritt mot et organisert sivilsamfunn ved sogneselskapene og tilgrensende herligheter.

Det har tidligere vært vist til teaterselskapene fra slutten av 1700-tallet som en arena for «parlamentarisk utdanning» med sine vedtekter og «grunnlover». Dette var imidlertid en arena forbeholdt en kulturell og økonomisk overklasse, hvor patrisiatet og embetsstanden var viktige aktører. De er derfor ikke eksempler som viser til en mer folkelig og bredere kompetanse, og dette kan derfor gi et nytt perspektiv på denne periodens «parlamentariske utdanning».

På starten av 1800-tallet blir de første sogneselskapene i Aker og Asker grunnlagt. Selskapet for Norges vel ble grunnlagt i 1809, og ga startskuddet til en bevegelse av sogneselskaper. Dette var imidlertid ikke helt nytt, på slutten av 1700-tallet kom de patriotiske selskapene som en forløper.

Selskapene hadde vedtekter, og en ser referanser til selskapets «grunnlov» i flere tilfeller, kun noen få år før Norge fikk sin egen grunnlov i 1814. På riksforsamlingen ble det også vedtatt en forretningsorden som skulle sette rammer rundt det politiske arbeidet. Grensen mellom et fremvoksende sivilsamfunn og en normativt regulert offentlighet kunne dermed virke skjør, og ikke minst ga dette mange en anledning til å tilegne seg formulerings- og organisasjonskompetanse i det politiske Norges barndom i årene før og etter 1814. Selskapene kunne også bli omfattet av en viss mistenksomhet, og utfordre det juridisk normerte samfunnet slik vi ser i sammenheng med bondetogene i 1818.

Historikere som Sverre Steen og Hans Try fremhever i liten grad denne tidlige perioden, og mener de i vel så stor grad var et uttrykk for kontroll, enn et uttrykk for en

voksende politisk kompetanse. Imidlertid kan en ikke utelukke dette aspektet, og hvordan bønder tilegnet seg en formuleringskompetanse og selvtilit med utspring i de første frivillige organisasjonene.

Jørn Øyrehagen Sunde, "LOVE for Bogforeningen i Flatekvals sogn" - Opplysning i føremål, vedtekter og praksis

27. november 1881 vart Flatekvål bokforening stifta. I vedtektene, kalla lover, heiter det at Formålet for denne foreining er ved samtaler og udlån av gode bøger på Guds ords grund at vække lære- og virkelyst især hos ungdommen at opelske fædrelandskjærligheden, samt udbrede mer kjendskap til vor litteratur og historie.

I eit intellektuelt landskap prega av ein fusjon av Hans Nilsen Hauge og partiet Venstre, var kristendom, fedreland og lære- og virkelyst dei verdiane som bokforeninga skulle fremma. Grunnlaget for verksemda var altså ei lov med ni paragrafar, demokratisk vedtatt av alle medlemmane på møte 27. november, skriftfest og distribuert 14. desember, slik at grunnlaget var lagt for fyrste diskusjonsmøtet 29. desember. Lovene kunne bare endrast med to tredjedels fleirtal.

Alt 11. november vart det halde eit møte der ein avgjorde at ein ville etablera bokforeninga. To av dei som tok initiativ til etableringa, var brørne Andres og Dore Lavik, som skulle setja sitt preg på norsk politikk og kulturliv i tiåra som kom. Sjølv om dei kom frå nabogarden til Flatekvål, var det var likevel ein liten time å gå mellom dei to gardane. I det heile var det bare 18 gardar i den over tre og ei halv mil lange dalen. Flatekvål bokforening vart dermed etablert i eit heller grisgrendt del av Norge.

I fyrste omgang skulle foreininga forvalta 51 bøker, som var til utlån mellom medlemmane. Alt på stiftingsmøtet vart dei fyrste bøkene utlånt. Vidare var det ønskje om at laget skulle ha eit diskusjonsmøte kvar måndag. Alt 29. desember innleia Andres Lavik over tema fedrelandskjærleik. Medan bokforeninga sine vedtekter var vedtekne på riksmål, vart fyrste diskusjonstema presentert på landsmål. Foreininga si fyrste og andre handling skjedde altså på to ulike målføre, og viser korleis bokforeninga var eit politisk føretak like mykje som eit kulturelt – i den grad dei to let seg skilja innan rammene av venstre sitt verdssyn på siste halvdel av 1800-talet.

Våren 1882 var andre diskusjonstema om nytta av å lesa bøker, uskikkar i dalen, bladlesing, allmueskulen og lekmannsverksemd. I juli var tema «kva skal ein gjera for aa fylgja med i tidi». På sett og vis var svaret å etablera ei bokforening. For Flatekvål bokforening vart ei drivande kraft i å føra Eksingedalen inn i det moderne Norge, med unison oppslutning om kontroversiell tema som juryordninga og allmenn stemmerett for kvinner på diskusjonsmøta.

Flatekvål bokforening finst framleis, men kom etter kvart til å heita Dølen Ungdomslag. Boksamlinga, utlansprotokollar og referatbøker frå diskusjonsmøta finst òg.

LOVE for Bogforeningen i Flatekvals sogn -Oprettet år 1881-

§ 1. Formålet for denne foreining er ved samtaler og udlån av gode bøger på Guds ords grund at vække lære- og virkelyst især hos ungdommen at opelske fædrelandskjærligheden, samt udbrede mer kjendskap til vor litteratur og historie.

§ 2. Medlemmer af foreningen er alle de, som ved oprettelsen eller senere lægger et frivilligt bidrag til grundund i foreningens bogsamling og betaler den fastsatte årlige kontngent.

§ 3. På generalforsamlingen, der afholdes hvert år på den tid den selv måtte bestemme, vælger medlemmerne af sin midte tre mand, en formand, en kasserer og en bibliotekar, hvilke tre mand udgjør foreningens bestyrelse. Ingen av foreningens medlemmer har ret til at undslå sig for valg til bestyrelse undtagen de sidst udtrådte.

§ 4. Bestyrelsen har at føre nøjagtig tilsyn med alt vedrørende bogsamlingen og i alle måder at bidrage sit til foreningens trivsel. På hvert års generalforsamling fremlægger bestyrelsen sine regnskaber og de førte fortegnelser over indkjøbte og udlånte bøger m.m.

§ 5. Foruden den årlige generalforsamling kan bestyrelsen sammenkalde møde, når som helst dette gjøres fornøden.

§ 6. Kommer nogen af foreningens bøger bort eller de beskadiges på en eller anden måde, kan det pålægges vedkommende at erstatte en del eller hele bogens verdi.

§ 7. I en forening tilhørende protokol føres en fortegnelse over foreningens medlemmer, de bidrag som er lagte til bogsamlingens grundfond, samt over de foreningen tilhørende bøger.

§ 8. Bogsamlingen må aldrig opløses. Hvis medlemmernes antal nogensinde bliver mindre end 5, skal bestyrelsen anmode sognets formandskab om at tage bøgerne i forvaring, indtil her sanner sig en ny forening i sognet med samme grundregel som i nærværende § 1.

§ 9. Disse love kan forandres når to tredjedele af medlemmerne bliver enige derom. Forslag i den retning kan fremsættes af ethvert medlem.

I et møde på Flatekval som afholdtes den 27de november 1881, blev disse love vedtagne, således som de har foreligge, af samtlige medlemmer af Flatekvals bogforening.

Den 14de desember 1881.

På foreningens vegne

N. Nygaard

(formand)

Geir Heivoll, «Indbragt av den borgerlige patrøul». En studie av reglementer for norske borgervern på 1800-tallet

(kommer ikke på seminaret men er interessert i å delta videre)

Under eneveldet var offentlig ro, orden og sikkerhet i kjøpstedene et ansvar for egne offentlige embeter og bestillinger. Men grensene mellom disse og private borgere var på mange måter flytende, og i flere byer ble det også utviklet ulike typer borgervern. Slike borgervern fortsatte å eksistere utover på 1800-tallet, og i et samspill mellom magistrat, borgerrepresentanter, politimyndigheter og sentraladministrasjon ble det utviklet reglementer for deres virksomhet. I dette prosjektet vil jeg studere et utvalg av reglementer for slike lokale borgervern. Siktemålet er særlig å undersøke nærmere hvordan reglementene ble til, hva som var årsakene til at de ble etablert og hvilken rolle de ga borgervern ulike steder i landet frem til siste del av århundret, da de gradvis ble avskaffet.